

گزارنامه ۵ ساله بخش تعاون

از مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
دفتر بررسی‌های اقتصادی

۱- مقدمه

با پیروزی انقلاب اسلامی و تحولات ناشی از آن، نه تنها توجه مردم به همگرایی و تلاش‌های جمعی معطوف گردید. بلکه تعیین جایگاه پراج تعاون در قانون اساسی به صورت یک بخش مستقل، موقعیت ممتاز و نوینی برای رشد بخش تعاون پدید آورد که سرآغاز یک حرکت مردمی و امیدوارکننده بود. وجود تکناهای اداری، مانعی جدی برای توسعه سریع و مطلوب این بخش محسوب می‌شد.

مجلس شورای اسلامی در اجرای اصول ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی و در جهت بسط و تعمیم عدالت اجتماعی، قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران را در ۱۳ شهریور ۱۳۷۰ تصویب نمود که به موجب این قانون وزارت تعاون تأسیس گردید. بنابراین ارزیابی وزارت تعاون با توجه به زمان برنامه پنج ساله اول ۱۳۶۸ - ۱۳۷۲ بیشتر در برنامه دوم امکان‌پذیر است.

همچنین با توجه به آخرین اطلاعات انتشار یافته در زمینه اقتصاد کشور، به طور دقیق و کامل تنها اطلاعات سال ۱۳۷۴ قابل دسترس می‌باشد. به عبارت دیگر عملکرد بخش تعاون تعادل در برنامه دوم حداکثر در دو سال اول میسر می‌باشد.

با آن که اصل ۴۴ قانون اساسی صراحت دارد نظام اقتصادی کشور باید براساس سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه‌ریزی صحیح و منظم استوار شود ولی در برنامه اول با وجود جایگاه قوی بخش تعاون در قانون اساسی به بخش تعاون به عنوان یکی از پایه‌های اقتصادی توجه کافی نشد.

تعاون بسیار گسترده است و تقریباً شامل تمام بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌شود، بدین ترتیب ملاحظه می‌گردد جایگاه این بخش آنچنان که مورد توجه قانون اساسی بوده است، مشخص نشد.

به طور کلی باید گفت، سه هدف کیفی مورد توجه طراحان برنامه دوم قرار گرفته است که عبارتند از: ۱- توسعه بخش تعاونی و افزایش سهم آن در اقتصاد ملی و

زیربخش‌ها همگونی در آورده است؛ به عبارت دیگر به بخش صنایع و معادن سه شاخه اضافه شد که عبارت بودند از: بازرگانی داخلی، محیط زیست و تعاون، صرف‌نظر از ایراد اساسی به این نوع تقسیم‌بندی که مغایر با اصل ۴۴ قانون اساسی نیز هست، تقسیم‌بندی فوق این مفهوم را القا می‌کند که گویی تعاونی‌ها فقط در زمینه صنعت و معدن و بازرگانی فعالیت دارند. در حالی که فعالیت بخش

۲- ارزیابی کارکرد بخش تعاون در برنامه دوم

۱-۲- اهداف برنامه

با آن که اصل ۴۴ قانون اساسی صراحت دارد. نظام اقتصادی کشور باید براساس سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه‌ریزی صحیح و منظم استوار شود. ولی در برنامه اول با وجود جایگاه قوی بخش تعاون در قانون اساسی به بخش تعاون به عنوان یکی از پایه‌های اقتصادی توجه کافی نشد.

وجود انحصارها و کانون‌های قدرت دولتی و خصوصی و حضور گسترده، ریشه‌دار و قوی این دو بخش در فعالیت‌های اقتصادی، هرگونه رقابتی را از افراد ناتوان‌تر - که از سرمایه یا ابزار کافی برخوردار نبودند - گرفت.

دولت در برنامه دوم با وجود شکوفایی نسبی این بخش، آن را به صورت یک

جدول ۱ - پیش‌بینی گسترش بخش تعاون در برنامه دوم توسعه

«ارقام به میلیارد ریال»

نام‌بخش	تعاونتعاونی	تعاوناعضا	تعدادشغل‌جدید	سرمایه‌مورد نیاز	آورداعضاء	اعتباراتیانکها
کشاورزی	۵۲۱۲	۶۸۵۳۹	۶۸۵۳۹	۱۲۳۲/۸۲	۲۲۶/۷۶	۹۸۷/۰۸
صنعت و معدن	۳۲۹۲	۹۶۶۱۲	۹۸۲۸۰	۲۷۸۷/۲	۶۲۹	۲۱۴۸
مسکن و عمران	۱۰۰	۱۱۳۲۰۰	۶۱۸۰۰	۵۰۲۰/۸	۱۰۰۴/۱۶	۲۰۱۶/۶۲
خدمات	۱۲۲۰۶	۱۲۹۷۹۹۲	۶۳۳۲۸	۱۰۱۲۹/۸	۲۰۱۸/۶	۸۱۱۱/۲
جمع	۲۱۲۱۲	۱۷۷۵۸۵۲	۲۹۲۰۵۷	۱۹۱۷۱/۳۲	۲۹۰۸/۵۲	۱۵۲۶۲/۱۲

جدول ۲- وضعیت سرمایه‌گذاری تعاونی‌های تولیدی در مناطق محروم (۱۳۷۵-۱۳۷۱) میلیون ریال

سال	اعتبار تصویری مناطق محروم	نسبت سهم آورده اعضا به کل سرمایه‌گذاری (درصد)	سهم آورده اعضا در مناطق محروم	کل سرمایه‌گذاری تعاونی‌های تولیدی در مناطق محروم
۱۳۷۱	۲۸۲۰۰	۲۰	۱۲۰۷۵	۶۰۳۷۵
۱۳۷۲	۱۲۹۲۰۰	۲۵	۲۳۰۶۷	۱۷۲۲۶۷
۱۳۷۳	۲۱۰۰۰۰	۳۲/۶	۱۱۱۲۸۸	۳۲۱۲۸۸
۱۳۷۴	۲۲۱۱۶۰	۳۹/۶	۱۲۳۷۵۵	۳۶۵۹۱۵
۱۳۷۵	۳۰۳۶۴۳	۳۸/۷۷	۱۹۲۳۲۲	۴۹۵۹۶۷
جمع	۹۱۲۳۰۲	۳۵/۵۶	۵۰۳۵۰۹	۱۴۱۵۸۱۲

عمران و خدمات عهده‌دار شده است. به موجب برنامه مزبور، بیش از یک میلیون هفتصد و هفتاد و پنج نفر به عضویت تعاونی‌ها در خواهند آمد و ۲۹۲ هزار شغل جدید ایجاد خواهد شد.

همچنین تحقق در برنامه مذکور مستلزم ۱۹۱۷۱ میلیارد ریسال سرمایه‌گذاری جدید است که ۳۹۰۸ میلیارد ریال آن به وسیله اعضای تعاونی‌ها تأمین خواهد شد و ۱۵۲۶۲ میلیارد ریال آن باید از طریق اعتبارات بانکی فراهم گردد.

۲-۲- عملکرد بخش تعاون در دو سال اول برنامه دوم

بررسی عملکرد سالهای ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵ نشانگر تشکیل ۸۳۷۳ شرکت و اتحادیه تعاونی می‌باشد. این رقم در مقایسه با اهداف پیش‌بینی شده جهت سالهای مذکور در برنامه پنج‌ساله دوم وزارت تعاون، نشان‌دهنده سی در صد سبقت از برنامه است.

علی‌رغم عدم پیش‌بینی افزایش کمی تعاونی‌ها در مورد تعاونی‌های تأمین نیاز تولیدکنندگان تعاونی‌های مسکن و تعاونی‌های تأمین نیاز مصرف‌کنندگان، شاهد تشکیل این نوع تعاونی‌ها در برنامه مذکور می‌باشیم. در این نوع تعاونی‌ها، اهداف توسعه سرمایه‌گذاری و افزایش تعداد اعضا در برنامه دوم مورد نظر بوده است.

فرصت‌های شغلی ایجاد شده جهت تعاونی‌های مذکور ظرف سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵، ۱۲۸۵۵۲ نفر بوده است که از هدف پیش‌بینی شده ۵۲ درصد جلوتر است. همچنین در قبال رقم ۵۶۸،۲۲۶ نفر که برای افزایش شمار اعضای تعاونی‌ها در سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵ پیش‌بینی شده بود، تعداد اعضای جدید تعاونی‌های تشکیل شده به رقم ۶۳۱۸۰۱ نفر بالغ گردید که از تعداد مورد انتظار ۱۳ درصد فزونی داشته است.

نیازهای جامعه در حال رشد تأمین نگردد. ۲- به منظور سپردن کار مردم به مردم و کاهش بار مسئولیت‌های دولت، همچنین برای حمایت از بنگاههای اقتصادی کوچک و در جهت بهبود سیستم تولید و توزیع کالا و حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان ضروری است، سازمان بنگاههای تولیدی و خدماتی کوچک متشکل از سازمان مرکزی تعاون روستایی، سازمان تعاون مصرف شهر و روستا و سازمان صنایع دستی ایران تحت پوشش وزارت تعاون تشکیل و حداقل پنجاه درصد سهام آن به تعاونی‌ها و مردم واگذار گردد. از لحاظ کمی بخش تعاون، در برنامه دوم توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، تشکیل ۲۱۲۱۲ شرکت تعاونی جدید را در زمینه‌های کشاورزی، صنعت و معدن، مسکن و

در جهت تأمین عدالت اجتماعی که انجام این کار مستلزم آن است که سهم این بخش در کل اقتصاد کشور و در محاسبات مربوط و در تأمین اعتبارات برنامه به صورت کاملاً مشخصی تعیین و در متن برنامه آورده شود. تا بتوان کارآیی این بخش و تفاوت آن را محاسبه کرد.

۲- توسعه بنگاههای کوچک اقتصادی و ایجاد فرصت‌های شغلی برای افرادی که ابزار کار ندارند. قدر مسلم آن که یک شبکه به هم پیوسته تولید و توزیع در سراسر کشور قادر است در اقتصاد کشور به طور قابل ملاحظه‌ای مؤثر واقع شود. هم بیکاری را ریشه کن کند، هم تورم را مهار نماید و هم نقشی اساسی در صادرات و واردات کالاهای مورد نیاز به عهده داشته باشد. در غیر این صورت، فعالیت‌های پراکنده سبب می‌شود منابع گوناگون کشور هزین‌رفته و

۳-۴- مشخصات طرح‌های بهره‌برداري رسیده در سنوات (۱۳۷۱-۱۳۷۵)

۱- تعداد کل طرح‌های بهره‌برداري رسیده	۲۱۳۳	واحد
۲- میزان سرمایه‌گذاری کل طرح‌ها (غیر از طرح‌های مسکن و مصرف)	۱۰۳۷۶۲۲	میلیارد ریال
۳- تعداد اعضای تعاونی‌های فوق‌الذکر	۱۲۵۳۳۳	نفر
۴- تعداد فرصت‌های شغلی ایجاد شده	۶۱۶۲۲	نفر
۵- تعداد طرح‌های تعاونی لپتارگران	۸۳۳	واحد
۶- تعداد طرح‌های تعاونی مناطق محروم	۷۸۴	واحد
۷- تعداد طرح‌های تعاونی تولیدی (کشاورزی-صنعت-معدن)	۱۸۹۴	واحد

۳- عملکرد وزارت تعاون در طی پنج سال فعالیت

در اینجا با توجه به این که مدت زمان زیادی از عمر وزارت تعاون نمی‌گذرد با استفاده از شاخص‌های مختلف به بررسی عملکرد وزارت تعاون در طی پنج سال فعالیت آن می‌پردازیم.

۱-۳- سازمان‌دهی امور اداری

۱-۱۳- تجهیز نیروی انسانی: وزارت تعاون از مجموع نیروی انسانی و امکانات سازمان‌دهی تعاونی موجود (به استثنای سازمان مرکزی تعاون روستایی) تشکیل گردید. تعداد شاغلان دستگاه‌های مزبور ۱۳۲۲ نفر بودند که ۶۸۳ نفر (۵۱ درصد) را نیروهای خدماتی تشکیل می‌دادند. در طول پنج سال گذشته تعداد نیروی انسانی شاغل رسمی به ۱۳۵۲ نفر افزایش یافته است.

۱-۳-۲- توسعه واحدهای اداری: تا قبل از تشکیل وزارت تعاون، دستگاه‌های اداری ناظر بر فعالیت‌های تعاونی، صرفاً در مراکز استان‌ها و تعداد محدودی از شهرستان‌ها دارای واحد اداری بودند و این امر مراجعان روزافزون نیازمند به خدمات تعاونی را با مشکل دائمی مواجه ساخته بود. پس از تشکیل وزارت تعاون و ظرف پنج سال گذشته، علاوه بر توسعه واحدهای اداری مراکز استان‌ها، در ۱۰۰ شهرستان اداره تعاون و در ۵۰ شهرستان نمایندگی تعاون تأسیس گردید.

۱-۳-۳- تعیین تکلیف بدهی مراکز گسترش به بانک سپه و صندوق تعاون: قبل از تشکیل وزارت تعاون به علت عدم پیگیری دریافت وام‌های شرکت‌های تعاونی، از سرمایه اسمی صندوق تعاون، فقط ۱۲ درصد تأمین شده و بدهی تعاونی‌ها به بانک سپه به گونه‌ای به تعویق افتاده بود که در بودجه سال ۱۳۷۱ (مصوب قبل از تشکیل وزارت تعاون) مبلغ

جدول ۳- توزیع استانی طرح‌های تعاونی‌های تولیدی تصویب شده در مناطق محروم از محل تبصره ۳ در سال (۱۳۷۱-۱۳۷۵)

میلیون ریال

ردیف	استان	تعداد طرح تصویبی	فرصت‌های شغلی	اعضا طرح‌های تصویبی
۱	آذربایجان شرقی	۱۰	۱۰۶۳	۱۵۲۶
۲	آذربایجان غربی	۴۰	۸۱۷	۲۷۸۶
۳	اردبیل	۱۰	۲۰۴	۱۲۷
۴	اصفهان	۲۵	۳۷۳	۷۰۰
۵	ایلام	۳۳	۴۲۸	۹۵۹
۶	بوشهر	۳۲	۵۰۸	۲۳۳
۷	تهران	۹	۱۶۱	۱۱۷۹
۸	چهارمحال و بختیاری	۷	۷۷	۱۰۵
۹	خراسان	۹۷	۱۶۵۷	۶۲۲۰
۱۰	خوزستان	۲۳	۷۱۳	۶۳۷
۱۱	زنجان	۲۰	۳۱۴	۲۶۰
۱۲	سمنان	۱۳	۲۰۲	۴۰۰
۱۳	سیستان و بلوچستان	۶۰	۷۳۰	۹۴۰
۱۴	فارس	۴۵	۱۹۱۶	۲۵۶۲
۱۵	کردستان	۵۲	۱۱۷۳	۲۷۸۵
۱۶	کرمان	۲۵	۸۶۹	۱۲۹۹
۱۷	کرمانشاه	۵۷	۱۱۸۴	۱۱۷۸
۱۸	کهگیلویه و بویراحمد	۲۱	۲۲۵	۲۳۶۳
۱۹	گیلان	۱۲	۱۳۰	۱۱۳
۲۰	لرستان	۵۵	۹۸۸	۶۸
۲۱	مازندران	۲۸	۷۰۳	۲۵۷۸
۲۲	مرکزی	۱۷	۶۸۶	۱۲۲۵
۲۳	هرمزگان	۶	۵۲	۲۹
۲۴	همدان	۲۷	۳۷۲۲	۳۷۰۵
۲۵	یزد	۱۲	۱۳۹	۱۹۵۴
	جمع	۷۵۷	۱۹۳۳۵	۲۵۳۱۱

۲-۳- آموزش و تحقیقات و انتشارات

پس از تشکیل وزارت تعاون، مشخصات کلی دوره‌های آموزشی برگزار شده اعم از دوره‌های تک درسی، سمینارها، دوره‌های کوتاه‌مدت و میان مدت بدین شرح بوده است:

۱۴ میلیارد ریال و در بودجه سال ۱۳۷۲ مبلغ ۵ میلیارد ریال جهت بازپرداخت بدهی منظور نموده بودند. با پیگیری و تلاشی که در این زمینه به عمل آمده، ۱۰۰ درصد سرمایه اسمی صندوق تعاون تأمین گردید و موضوع بدهی تعاونی‌ها به بانک سپه نیز به تدریج پایان یافت به طوری که در سال‌های ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶ هیچ بودجه‌ای برای این منظور اختصاص داده نشد.

سال	تعداد دوره	مدت (به ساعت)	تعداد شرکت‌کننده
۱۳۷۱	۲۶۱	۲۹۹۰	۹۰۹۵
۱۳۷۲	۷۲۵	۱۰۷۶۱	۲۱۹۲۵
۱۳۷۳	۱۳۲۹	۱۸۴۷۷	۳۷۶۴۳
۱۳۷۴	۱۶۴۴	۳۳۶۱۶	۴۷۲۸۰
۱۳۷۵	۲۹۵۲	۶۳۶۷۸	۷۸۶۲۳

در زمینه انتشارات ظرف پنج سال گذشته ۱۸ عنوان کتاب تعاونی با موضوعات مرتبط با مسائل تعاون تألیف یا ترجمه شده و انتشار یافته است. در ارتباط با رسانه‌های گروهی نیز تاکنون با همکاری سیمای جمهوری اسلامی ایران ۲۶ برنامه تلویزیونی تولید و ضبط گردیده که ۱۲ برنامه آن در سال ۱۳۷۳ پخش گردید و برنامه‌های بعدی در حال پخش می‌باشد.

۳-۳- تشکیل و توسعه تعاونی‌ها

از مجموع ۲۸۲۸۱ شرکت و اتحادیه تعاونی به ثبت رسیده در ظرف سال‌های ۱۳۰۴ تا ۱۳۷۵، ۱۴۹۲۵ واحد (۳۸/۸ درصد) در دوره فعالیت پنج ساله وزارت تعاون بوده است. همچنین سرمایه تعاونی‌ها که در سال ۱۳۷۰ معادل ۲۰۹ میلیارد ریال بود. در

پایان سال ۱۳۷۵ به ۱۲۴۰/۴ میلیارد ریال بالغ گردید که رشدی معادل ۹۳۱/۴ میلیارد ریال (۷۵ درصد کل) را نشان می‌دهد. در همین دوره در بخش تعاون برای ۳۶۱۷۶۲ نفر فرصت اشتغال ایجاد شده است.

نسبت تأمین هریک از انواع تعاونی‌ها در این دوره نسبت به قبل از آن به شرح زیر می‌باشد: **جدول شماره یک**

۳-۵- تعاونی‌های صنعتی

تا پایان سال ۱۳۷۰ کل شرکت‌های تعاونی تشکیل شده در بخش صنعت ۲۰۲۵ واحد بود و تا پایان سال ۱۳۷۵ به ۲۰۸۶ واحد افزایش یافت که بیانگر تأسیس ۲۰۵۱ واحد معادل ۵۰/۲ درصد کل واحدها در دوره پنج ساله تشکیل وزارت تعاون است. اعضای تعاونی‌های صنعتی نیز در این دوره ۳۹/۱ درصد کل اعضای تعاونی‌ها می‌باشند.

سرمایه ثبتی شرکت‌های تعاونی صنعتی تا پایان سال ۱۳۷۰ به میزان ۱۵/۴ میلیارد ریال بود که در پایان سال ۱۳۷۵ به میزان ۱۹۶/۹۳ میلیارد ریال افزایش یافت و به طور متوسط حدود ۱۲ برابر شده است. به بیان دیگر تا قبل از سال ۱۳۷۰ سرمایه ثبتی هر عضو ۴۲۳ هزار ریال بوده و این

جدول شماره ۱

۱- تأمین نیاز مصرف‌کنندگان با	۳۸۸۵ واحد معادل ۴۶/۶ درصد کل واحدهای تأمین نیاز مصرف‌کنندگان
۲- کشاورزی با	۳۰۵۸ واحد معادل ۵۵/۶ درصد کل واحدهای کشاورزی
۳- صنعتی با	۲۰۵۱ واحد معادل ۵۰/۲ درصد کل واحدهای صنعتی
۴- مسکن با	۱۵۷۷ واحد معادل ۲۰/۵ درصد کل واحدهای مسکن
۵- خدمات با	۱۴۶۵ واحد معادل ۷۸/۳ درصد کل واحدهای خدمات
۶- فرش با	۵۸۳ واحد معادل ۸۰/۵ درصد کل واحدهای فرش
۷- معدنی با	۵۷۲ واحد معادل ۴۵/۵ درصد کل واحدهای معدنی
۸- چندمنظوره با	۳۹۰ واحد معادل ۹۸/۶ درصد کل واحدهای چندمنظوره
۹- تأمین نیاز تولیدکنندگان با	۳۴۱ واحد معادل ۵/۳ درصد کل واحدهای تأمین نیاز تولیدکنندگان
۱۰- اعتبار با	۳۲۹ واحد معادل ۳۴/۵ درصد کل واحدهای اعتبار
۱۱- حمل و نقل با	۲۹۱ واحد معادل ۳۶/۸ درصد کل واحدهای حمل و نقل
۱۲- اتحادیه‌ها با	۱۲۵ واحد معادل ۵۶/۳ درصد کل واحدهای اتحادیه‌ها
۱۳- عمرانی با	۴۸ واحد معادل ۲/۹ درصد کل واحدهای عمرانی

امر در پایان سال ۱۳۷۵ جهت هر عضو به طور متوسط به میزان ۳۴۵۲ هزار ریال افزایش یافته است.

۳-۶- تعاونی‌های کشاورزی

تا پایان سال ۱۳۷۰ کل شرکت‌های تعاونی تشکیل شده در بخش کشاورزی ۲۴۴۴ شرکت با عضویت ۲۳۰۲۲ نفر و سرمایه ثبتی ۸ میلیارد ریال بود و جمعاً برای ۲۹۵۶۴ نفر اشتغال ایجاد گردیده بود. ارقام مذکور در پایان سال ۱۳۷۵ به تعداد ۵۵۰۲ واحد با عضویت ۷۴۲۱۱ نفر و سرمایه ۱۰۸/۶۴ میلیارد ریال افزایش یافته است که به طور متوسط عملکرد وزارت تعاون در این بخش از نظر تعداد ۵۵/۶ درصد و از نظر اعضا ۶۸/۹ درصد و سرمایه ثبتی ۹۲/۶ درصد و اشتغال ۵۶/۹ درصد کل بوده است. همچنین ارقام مذکور بیانگر این موضوع می‌باشد که براساس اقدامات انجام شده، تعداد شرکت‌ها حدوداً ۲/۲ و اعضا ۲/۲ و سرمایه ۱۳/۶ و اشتغال ۱/۳ برابر نسبت به قبل از تأسیس وزارت تعاون گردیده است. در ضمن قبل از تشکیل وزارت تعاون سرمایه ثبتی هر عضو ۳۲۷ هزار ریال بوده و این امر در پایان سال ۱۳۷۵ به ۱۲۶۴ هزار ریال افزایش یافته است.

۳-۷- تعاونی‌های معدنی

تا پایان سال ۱۳۷۰ کل شرکت‌های تشکیل شده در بخش معدن ۶۸۵ واحد بود که تا پایان سال ۱۳۷۵ به ۱۲۵۷ واحد افزایش یافت که نشان‌دهنده تشکیل ۵۷۲ واحد معادل ۲۵/۵ درصد کل واحدهای معدنی در دوره پنج ساله وزارت تعاون می‌باشد. ضمن این که اعضا تعاونی‌های مذکور نیز ۲۹/۹ درصد کل اعضای تعاونی‌های معدنی می‌باشند.

سرمایه ثبتی تعاونی‌های معدنی تا پایان سال ۱۳۷۰ به میزان ۵/۶ میلیارد ریال بود که در پایان سال ۱۳۷۵ به ۲۸/۷۶

از لحاظ کمی بخش تعاون، در برنامه دوم توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، تشکیل ۲۱۲۱۲ شرکت تعاونی جدید را در زمینه‌های کشاورزی، صنعت و معدن، مسکن و عمران و خدمات عهده‌دار شده است. به موجب برنامه مزبور، بیش از یک میلیون و هفتصد و هفتاد و پنج نفر به عضویت تعاونی‌ها در خواهند آمد و ۲۹۲ هزار شغل جدید ایجاد خواهد شد.

میلیارد ریال افزایش یافت که بر این اساس، به طور متوسط ۸۰/۵ درصد سرمایه ثبتي واحدها در دوره فعالیت وزارت تعاون تجمع یافته و به عبارتی سرمایه ثبتي تعاونی‌های معدنی در دوره پنج ساله به نسبت قبل از سال ۱۳۷۱ حدوداً ۴ برابر گردیده است. به طور متوسط، قبل از تشکیل وزارت تعاون هر واحد با ۸/۲ میلیون ریال به ثبت می‌رسید و در مقطع تشکیل وزارت تعاون هر واحد با ۴۰/۵ میلیون ریال به ثبت می‌رسد.

۳-۸- تعاونی‌های فرش

تا پایان سال ۱۳۷۵ کل شرکت‌های تشکیل شده در بخش فرش ۷۲۴ واحد می‌باشد که ۵۸۲ واحد معادل ۸۰/۵ درصد در دوره پنج ساله فعالیت وزارت تعاون تشکیل گردیده است. اعضای تعاونی‌ها در مقطع مذکور ۲۸۸۹۰ نفر معادل ۲۶/۲ درصد و سرمایه ثبتي شرکت‌ها ۱۳/۵۲ میلیارد ریال معادل ۷۲/۶ درصد کل سرمایه ثبتي شرکت‌ها می‌باشد.

۳-۹- تعاونی‌های خدماتی

تا پایان سال ۱۳۷۵ تعداد تعاونی‌های تشکیل شده ۱۸۷۱ واحد بود که ۱۲۶۵ واحد معادل ۷۸/۳ درصد در دوره پنج ساله فعالیت وزارت تعاون تشکیل گردیده است. عمده واحدهای خدماتی، تعاونی‌های مدارس غیرانتفاعی است که با ۲۴۲ واحد کل در دوران وزارت تعاون تأسیس گردیده است.

اعضای تعاونی‌های مذکور ۲۱۰۸۷ نفر معادل ۸۸/۹ درصد کل اعضا تعاونی‌های خدماتی و سرمایه آنها ۵۰/۰۳ میلیارد ریال معادل ۹۵/۸ درصد کل سرمایه ثبتي شرکت‌ها می‌باشد.

سرمایه شرکت‌های خدماتی تشکیل شده توسط وزارت تعاون حدوداً ۲۴ برابر سرمایه ثبتي واحدهایی است که قبل از تشکیل وزارت تعاون ثبت گردیده‌اند.

۳-۱۰- تعاونی‌های چندمنظوره

یکی از فعالیت‌های عمده بخش تعاون، تشکیل واحدهای چندمنظوره می‌باشد که از کل ۴۹۷ واحد حدود ۳۹۰ واحد در دوره پنج ساله وزارت تعاون تشکیل گردیده‌اند و معادل ۹۸/۶ درصد کل واحدها می‌باشند. اعضای تعاونی‌های مذکور ۲۰۰۴۶۸ نفر معادل ۹۸/۵ درصد کل اعضای تعاونی‌های چندمنظوره را تشکیل می‌دهند.

شرکت‌های تعاونی چندمنظوره با ۵۲/۸ میلیارد ریال سرمایه به ثبت

رسیده‌اند که حدود ۵۲/۵ میلیارد ریال معادل ۹۹/۴ درصد آن، سرمایه واحدهایی است که در دوران فعالیت وزارت تعاون شده است.

۳-۱۱- تعاونی‌های تولیدی در مناطق محروم طی سالهای (۱۳۷۱-۱۳۷۵) و بررسی آن

مجموع سرمایه گذاری تعاونی‌های تولیدی در مناطق محروم در دوره پنج ساله فعالیت وزارت تعاون (۱۳۷۱-۱۳۷۵) مبلغ ۱۴۱۵۸۱۲ میلیون ریال و اعتبار تصویری آن مبلغ ۹۱۲۳۰۳ میلیون ریال بوده است.

سهم آورده اعضا در سال‌های مذکور مبلغ ۵۰۳۵۰۹ میلیون ریال و به طور متوسط ۳۵/۵۶ درصد بوده است.

به منظور سپردن کار مردم به مردم و کاهش بار مسئولیت‌های دولت، همچنین برای حمایت از بنگاههای اقتصادی کوچک و در جهت بهبود سیستم تولید و توزیع کالا و حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان ضروری است، سازمان بنگاههای تولیدی و خدماتی کوچک متشکل از سازمان مرکزی تعاون روستایی، سازمان تعاون مصرف شهر و روستا و سازمان صنایع دستی ایران تحت پوشش وزارت تعاون تشکیل و حداقل پنجاه درصد سهام آن به تعاونی‌ها و مردم واگذار گردد.

سرانه هزینه ایجاد هر فرصت شغلی در سنوات مذکور در مناطق محروم مبلغ ۱۳/۲۹ میلیون ریال بوده است. توزیع استانی طرح‌های تعاونی‌های تولیدی تصویب شده در مناطق محروم در سال ۱۳۷۵ از محل تبصره ۳ قانون بودجه همان سال از حیث تعداد طرح، تعداد فرصت‌های شغلی ایجاد شده و تعداد اعضا در جدول ۳ انعکاس یافته است.

جدول ۴- وضعیت اشتغال طرح‌های تولیدی ایثارگران طی سالهای (۱۳۷۵-۱۳۷۱)

سال	اشتغالزایی طرح‌های متقاضی استفاده از تسهیلات بانکی	تعداد شاغلین طرح‌های تصویبی
۷۱	۱۱۵۹۸	۵۵۲۳
۷۲	۱۳۵۶۲	۶۵۶۲
۷۳	۱۳۷۲۰	۸۰۷۸
۷۴	۱۴۵۰۶	۱۲۱۱۱
۷۵	۵۱۲۴۱	۲۶۳۳۰
جمع	۱۰۴۴۲۷	۵۸۶۰۶

جدول ۵- آمار کلان تعداد شرکت‌های تعاونی بر حسب موضوع فعالیت

ردیف	نوع فعالیت	از ابتدا تا ۷۷/۱/۱ تا	از ابتدا تا ۷۶/۱/۱ تا	عملکرد عملکرد	عملکرد عملکرد
۱	کشاورزی	۲۲۴۲	۵۵۰۲	۳۰۵۸	۵۵/۶
۲	عمرانی	۱۶۱۶	۱۶۶۴	۴۸	۲/۹
۳	صنعتی	۲۰۲۵	۳۰۸۶	۲۰۵۱	۵۰/۲
۴	معذنی	۶۸۵	۱۲۵۷	۵۷۲	۳۵/۵
۵	فرش	۱۴۱	۷۲۴	۵۸۲	۸۰/۵
۶	تأمین نیاز تولیدکنندگان	۱۶۵۸	۲۰۹۹	۲۴۱	۵/۳
۷	خدمات با مدارس غیرانتفاعی	۴۰۶	۱۸۷۱	۱۳۶۵	۷۸/۳
۸	حمل و نقل	۵۰۰	۷۹۱	۲۹۱	۲۶/۸
۹	مسکن	۶۱۲۹	۷۷۰۶	۱۵۷۷	۲۰/۵
۱۰	اعتبار	۴۲۷	۷۵۶	۳۲۹	۴۳/۵
۱۱	تأمین نیاز مصرف‌کنندگان با مصرف آموزشگاهی	۷۳۸۶	۱۱۲۷۱	۲۸۸۵	۴۶/۶
۱۲	چندمنظوره	۷	۴۹۷	۴۹۰	۹۸/۶
۱۳	اتحادیه	۱۱۲	۲۵۷	۱۳۵	۵۶/۴
کل		۲۲۵۴۶	۲۸۴۸۱	۱۴۹۳۵	۳۸/۸

۱۳-۱۲- توسعه تعاونی‌های ایثارگران در دوره فعالیت وزارت تعاون (۱۳۷۱-۱۳۷۵)

تا پایان یافتن جنگ عملی هشت ساله، برنامه‌ریزی اقتصادی جهت اشتغال عزیزان ایثارگر از مهم‌ترین وظایف نظام جمهوری اسلامی ایران بوده و بخش تعاونی نیز به پیروی از این سیاست و در اجرای بند ۲ اصل ۴۳ قانون اساسی این امر را در سرلوحه فعالیت‌های خود قرار داده است.

در طی - سال‌های (۱۳۷۱-۱۳۷۵) جمعاً ۲۵۷۳ طرح کشاورزی، صنعت و معدن، خدمات و آموزش مربوطه به طرح‌های ایثارگران با جمع کل سرمایه‌گذاری ۱/۲۷۵/۵۲۲/۵۲ میلیون ریال و پیا ایجاد ۵۸۶۰۶ فرصت شغلی مورد تصویب قرار گرفته که ۱۲۰۸ طرح آن در مناطق محروم اجرا شده است. میزان سرمایه‌گذاری کلی طرح‌ها نشان می‌دهد که سهم آورده ایثارگران برای اجرای طرح‌ها در سنوات مذکور به طور متوسط ۳۷ درصد بوده است.

مجموع شرکت‌های تعاونی که طی سال‌های (۱۳۷۱-۱۳۷۵) دارای عضو ایثارگر و متقاضی دریافت وام بوده‌اند تعداد ۳۴۱۵ واحد بوده است که از این تعداد، تسهیلات ۲۵۷۳ طرح معادل ۷۵/۳ درصد طرح‌ها به تصویب رسیده است.

از مجموع ۳۴۱۵ طرح مذکور ۱۵۲۷ طرح معادل ۴۵ درصد مربوط به مناطق محروم

اشتغالزایی ۶۸۵۹۱ نفر و اعتبارات تصویبی به مبلغ ۹۱۲/۳ میلیارد ریال می‌باشد.

مجموع طرح‌های تعاونی در مناطق محروم در دوره پنج ساله فعالیت وزارت تعاون (۱۳۷۱-۱۳۷۵) تعداد ۳۱۲۵ طرح با

قیمت در صفحه ۳۹

جوانان - اشتغال - تعاون

از: زهره عالی پور

در دوران بازسازی کشور اسلامی که در این دوران هم ملت و هم مسئولان، در صدد آن هستند که ایران بزرگ را هم از لحاظ مادی و هم از لحاظ نظم اجتماعی و هم از جهات معنوی، بازسای حقیقی بکنند بیشترین تکیه بر نیروی انسانی است. از سخنان مقام معظم رهبری

مقدمه:

جوانان بعنوان سرمایه‌های مهم کمی و کیفی جامعه در تمامی زمینه‌های تاریخی اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و نظامی کشور تأثیری بسیار حیاتی دارند. در تاریخ معاصر ایران، نقش جوانان در انقلاب مشروطیت، پیروزی انقلاب اسلامی، دفاع مقدس و سازندگی کشور بطرز بارزی مشهود و برجسته است.

در جهان کنونی که بحران اخلاق و معنویت بویژه در جوامع غربی بیداد می‌کند و چشمان بسیاری از مردم در دنیا به انقلاب اسلامی و ارزشهای انسانی اسلامی و اخلاقی آن دوخته شده است، جوانان مسلمان ایرانی می‌توانند الگوی مناسب برای جوانان جهان باشند. عزم ملی برای تربیت این نسل انقلابی و فداکار با معیارها و ارزشهای اسلامی در سایه رهنمودهای مقام معظم رهبری و لزوم توجه قانونمدان و سامان یافته به امر جوانان کشور به عنوان اصلی‌ترین منبع سرفرازی ایران اسلامی یکی از وظایف جدی دولت بشمار می‌رود.

عنایت به جمعیت جوان کشور به عنوان یک ظرفیت عظیم و توان و سرمایه‌ای آینده‌ساز و نه یک مسأله و شکل لاینحل ملی، باید بر کلیه برنامه‌های توسعه تأثیر گذاشته و پاسخگوی نیازهای گوناگون آنان باشد.

در این مختصر تلاش می‌شود اطلاعاتی در مورد ساختار جمعیتی، تغییر و تحولات چند ساله اخیر آن، نقش مشارکت مردمی در توسعه، سیاستهای آغاز شده و نهایتاً خط‌مشی‌های قابل انجام مطرح گردد.

جمعیت فعال اقتصادی و جمعیت غیرفعال اقتصادی تقسیم می‌گردد. جمعیت فعال اقتصادی مرکب از شاغلینی است که در یک نوع فعالیت سرگرم بوده و نیز جمعیت غیرفعال اقتصادی (یا افراد جویای کار) آنهایی هستند که قادر به انجام کار می‌باشند ولی در موقع آمارگیری بدون شغل و در جستجوی کار بوده‌اند، جمعیت غیرفعال شامل همه کسانی است که در هیچ‌گونه فعالیت اقتصادی شرکت ندارند و شامل خانه‌داران، محصلین، پیران و عاجزین از کار است.

گروه سنی ۲۲-۱۵ گروه سنی جوانان و ۵۹-۲۵ سال گروه سنی بزرگسالان می‌باشد این دو گروه به همان نسبت که تولیدکننده می‌باشند، بارور هم هستند و نیروی کار کشور از این دو گروه سنی ناشی می‌شود. که در این مختصر بیشتر بر روی گروه جوانان (۳۲-۱۵) ملاحظات مطرح می‌شود.

در بررسی کمی جمعیت ایران دو طبقه سنی قابل تفکیک است: ۱- جمعیت کمتر از ۱۰ سال و ۲- جمعیت بالاتر از ۱۰ سال. جمعیت بالاتر از ده سال نیز به دو گروه

ساختار جمعیت (جمعیت جوان):

گروه سنی جوانان افراد ۱۵ تا ۳۲ سال را در بر می‌گیرد. این گروه سنی در سالهای ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ از نظر ساختار سنی مانند اکثر کشورهای در حال توسعه جهان بیش از نیمی از جمعیت کشورمان را شامل می‌شود، این نسبت به شرح ذیل است:

سال	نسبت به کل درصد
۱۳۵۵	۳۲-۱۵
۱۳۶۵	۳۰/۲
۱۳۷۵	۲۲/۲
	۲۵

براساس نتایج سرشماری سالهای ۵۵ و ۶۵ و ترکیب جمعیتی ذیل از تعاریف فوق قابل ارائه است.

سال	فعال	غیرفعال	اظهار نشده
۱۳۵۵	۲۲/۶	۵۷/۲	-
۱۳۶۵	۳۹	۶۰/۲۲	۰/۵۸
۱۳۷۵	۳۵/۳	۶۳/۲۸	۱/۲۲

همانگونه که مشاهده می شود که در دو دهه ۵۵ تا ۷۵ شاهد کاهش جمعیت فعال کشور، افزایش بخش غیرفعال و به عبارتی غیر اقتصادی کشور بوده ایم. بررسی بخش فعالی جمعیتی و تقسیم بندی آن و محاسبه بار معیشت وضعیت موجود را مشهودتر می سازد.

همانگونه که در قبل ذکر شد نرخ بالای رشد و جوان بودن جمعیت باعث کاهش نرخ فعالیت عمومی گردیده است که این مطلب یکی از مسائل مهم مربوط به بررسی نیروی انسانی در ایران است. وضعیت مذکور عمدتاً ناشی از رکود مراکز تولیدی و مخصوصاً تعطیل شدن کارخانه هایی که بخاطر محاصره اقتصادی مواد اولیه آنها از خارج وارد نگردید و نیز اثرات ویرانگر جنگ در ۶۹ شهر کشور و بالاخره فرار سرمایه داران و سوء مدیریت در زمینه های مختلف صنعتی و پایین بودن نرخ فعالیت اقتصادی زنان^۲ بوده است.

تصویر پشت جمعیت فعال کشور طی سالهای مورد بررسی

شاغل	افراد جویای کار	
۱۳۵۵	۸۹/۸	۱۰/۲
۱۳۶۵	۸۵/۸۱	۱۴/۱۹
۱۳۷۵	۹۰/۹۲	۹/۰۸

همانگونه که ملاحظه می شود نرخ بیکار جویایی کار از ۱۴/۱۹ درصد جمعیت فعال در سال ۶۵ به ۹/۰۸ درصد جمعیت

ابزارهای تعاون جهت ایجاد شغل عمدتاً عبارتند از الف) تسهیلات بانکی ب) امکانات آموزشی که با عنایت به تغییر شاخصها باید از جهت کمی افزایش پیدا کند. مقوله جدید قابل طرح برای تعاون اتخاذ سیاستهای جدید در جهت ایجاد و شناسایی انواع جدیدی از فرصتهای شغلی است. تغییرات کمی شاخصهای آماری نشاندهنده عملکرد با موفقیت سیاستهای اتخاذ شده دولت خصوصاً در دو مورد ایجاد اشتغال و ایجاد ارزش افزوده بوده است.

بیکاری طی سالهای ۶۵ و ۷۵ گردیده است.

جوانان، برنامه ریزی و پیشرفتها
بررسی آمار سالهای مذکور نشاندهنده روند افزایش اشتغال در بخش خدمات طی سالهای ۶۵/۵۵ بوده است که اگر با همین روند پیش می رفت با تمرکز سرمایه ها در امور غیرتولیدی، تمایل به مشارکت سرمایه های خارجی، فروش تولیدات آنها و انتقال سرمایه به خارج از کشور، از ایجاد اشتغال تولیدی متناسب با رشد جمعیت پرهیز می شد. لیکن با تغییر روند افزایش اشتغال از بخش خدمات به بخش تولیدی صنعت و کاهش نرخ بیکاری طی یک دهه قبل، توجه به ملاحظات یا ضروری می نماید.

با شروع برنامه پنجساله اول و بعد از آن برنامه پنجساله دوم دولت با اتخاذ اهرم های مالیاتی، پولی، کنترل توزیع، اصلاح ساختاری و دیگر اقدامات باعث کاهش سوددهی نسبی و روند مطمئن رشد بخش خدمات نسبت به بخش صنعت گردیده و با اتخاذ سیاستهای حمایتی از بخش تولیدی و ایجاد امنیت سرمایه گذاری باعث گسترش و ایجاد واحدهای تولیدی خصوصاً در بخش صنعت شده است. لیکن انتخاب نوع صنعت و واحد صنعتی و تعیین اولویتها مشخصاً در کاهش نرخ بیکاری موثر بوده است.

سیاستهای مالیاتی و پولی از طریق اهرم های دولتی (وزرای اقتصادی و دارایی، بانک مرکزی) اعمال گردیده است.

فعال در سال ۷۵ کاهش پیدا کرده است. اتخاذ سیاستهای حمایتی از بخش تولیدی و توجه به کنترل نرخ جمعیت باعث کاهش نرخ بیکاری طی این سالها شده است.

بار تکفل یا معیشت طی سالهای مورد بررسی

جمعیت هزار نفر

جمعیت	شاغل	بار معیشت	جمعیت
۱۳۵۵	۲۹۲۲۵	۱۱۰۰۱	۲/۲۹
۱۳۶۵	۶۰۰۵۵	۱۳۵۷۱	۲/۱۲

اگر اشتغال را متناسب با تقسیم بندی بخش های مختلف تشکیل دهنده درآمد ملی و عملکرد الگوی توسعه در نظر بگیریم تصویر زیر از نظر اشتغال وجود دارد:

کشاورزی	صنعت ^۲	خدمات
۱۳۵۵	۳۲	۳۲/۲
۱۳۶۵	۲۹	۲۵/۲۸
۱۳۷۵	۲۳/۰۲	۳۰/۷۰

این ارقام، کاهش پیوسته شاغلین بخش کشاورزی و رشد شاغلین بخش صنعت و خدمات را نشان می دهد که در این میان اتخاذ سیاستهای حمایتی از بخش تولیدی بعد از پایان یافتن جنگ سرعت اشتغال بیشتر در بخش تولیدی صنعت را بدنبال داشته است. اتخاذ این سیاستها با توجه به کنترل نرخ رشد جمعیت باعث کاهش نرخ

کنترل توزیع نیز با تعیین تعرفه‌ها، انحصار توزیع کالاهای اساسی، توسعه شبکه توزیعی عمدتاً در قالب تعاونی نیز بوسیله دولت یا با نظارت دولتی صورت پذیرفته است. در این صورت دو عنوان جهت بررسی باقی می‌ماند:

۱- بررسی وضعیت بخش صنعت و تعیین اولویتها
۲- اصلاح ساختاری
که می‌توان گفت این دو مقوله بی‌ارتباط با یکدیگر نمی‌باشند.

۱- بررسی وضعیت بخش صنعت و تعیین اولویتها
صنایع بزرگ که نسبت به سرمایه خود و در مقایسه با صنایع کوچک از میزان اشتغال‌زایی پائینی برخوردارند به شدت سرمایه‌بر هستند. در بررسی اولویت‌های صنعت و مقایسه صنایع ایران و اشاره به صحبت‌های مشاور^۲ وزیر صنایع در زمینه صنایع کوچک را که براساس بررسی بر وضعیت بخش صنعت ایران صورت پذیرفته است، تصویری اجمالی از وضع موجود را ارائه می‌دهد.

ایشان اشاره دارند، صنایع بزرگ با ۸۰ درصد سرمایه‌گذاری صنعتی رقمی در حدود ۴۵ درصد ارزش افزوده ایجاد می‌کنند که این بیانگر تولید اقتصادی‌تر ما در واحدهای کوچک است. وی به اینکه حدود ۵۸ درصد از واحدهای صنعتی کشور بین ۵ تا ۵۰ نفر شاغل دارند که جزو صنایع کوچک به شمار می‌روند اشاره می‌کند. مشاور وزیر صنایع یکی از دلایل پیشرفت کشورهای جنوب شرق آسیا را توسعه صنایع کوچک ذکر کرد و گفت: حدود ۹۰ درصد صنایع ژاپن: ۹۷ درصد از صنایع تایوان، ۷۹ درصد از صنایع هند و ۹۰ درصد از صنایع ترکیه را واحدهای کوچک تشکیل می‌دهند. وی همچنین نقش این واحدها را در توسعه صادرات بسیار

ارزشمند ذکر کرد. وی با اشاره به نقش واحدهای کوچک در ایجاد اشتغال گفت: در سال ۱۴۰۰ هجری شمسی ۹ میلیون نفر بیکار در کشور خواهیم داشت که مناسب‌ترین راه برای جذب جمعیت بیکار کشور توسعه صنایع کوچک خواهد بود.^۵

۲- اصلاح ساختاری

در بررسی اصلاح ساختاری طی یک دهه قبل می‌توان به تصویب قانون تعاون به استناد اصل ۴۴ قانون اساسی و تشکیل وزارت تعاون در سال ۱۳۷۰ اشاره کرد.

تشکیل این وزارتخانه با دو هدف عمده صورت پذیرفت:

۱- با اشاره به بند دو اصل ۴۳ قانون اساسی، ایجاد فرصت‌های شغلی در قالب واحدهای تعاونی

۲- کمک به بسط عدالت اقتصادی در راستای تحقق عدالت اجتماعی
تاثیر دخالت اصلاح ساختاری در بررسی عملکرد وزارت تعاون قابل مشاهده است.

بررسی عملکرد وزارت تعاون طی مدت تأسیس تا پایان ۱۳۷۵ حاکی از تشکیل ۱۴۹۲۵، (۲۸/۸٪) واحد تعاونی و ایجاد ۳۶۱۷۶۲ فرصت شغلی که عمدتاً از جوانان جویای کار بوده می‌باشد. این رقم بخوبی عملکرد اجرای این سیاست در تحقق بند دو اصل ۴۳ که در حمایت از ایجاد فرصت‌های شغلی بخش تولیدی است را نشان می‌دهد. واحدهای تولیدی تشکیل شده عمدتاً مشمولین از نوع واحدهای موفق معرفی شده توسط مسئولین وزارت صنایع بوده است که باتوجه به تسهیلات ارائه شده وزارت تعاون و عمدتاً با دو خصوصیت ذیل بوجود آمده‌اند:

۱- با تکیه بر صنایع کاربر عمده کارگاه‌های اشتغالزایی ۵۰-۵ نفر توسط ۵۵ نفر عضو و ۲۴ نفر اشتغالزایی
۲- برخورداری از ارزش افزوده بیشتر

نسبت به واحدهای بزرگتر

ابزارهای تعاون جهت ایجاد شغال عمدتاً عبارتند از الف) تسهیلات بانکی ب) امکانات آموزشی که با عنایت به تغییر شاخصها باید از جهت کمی افزایش پیدا کند. مقوله جدید قابل طرح برای تعاون اتخاذ سیاستهای جدید در جهت ایجاد و شناسایی انواع جدیدی از فرصت‌های شغلی است.

تغییرات کمی شاخصهای آماری نشان‌دهنده عملکرد با موفقیت سیاستهای اتخاذ شده دولت خصوصاً در دو مورد ایجاد اشتغال و ایجاد ارزش افزوده بوده است. بررسی ساختار جمعیتی و طرح بحث اشتغال جوانان نشان می‌دهد که آیا باید اینگونه سیاستها را ادامه داد یا با اتخاذ سیاستهای دیگر از آهنگ رشد آن کاست؟ تغییر در شاخصها و بهبود شاخصهای که ما آن را از بعد بهبود وضعیت بازار کار یا وضع اقتصادی نام می‌بریم نشان می‌دهد که اتخاذ این سیاستها بسیار مؤثر بوده است و باعث چرخش کلی در این شاخصها طی یک دهه قبل بوده است. لیکن در بحث جوانان بخشی از این گروه سنی بین ۱۵ تا ۱۸ سال می‌باشد که در حین تحصیل می‌باشند و یا از جهت حقوقی آمادگی برخوردار از تسهیلات بانکی و امتیازات دستیابی به فرصت‌های شغلی را دارا نمی‌باشند. در برنامه‌ریزیها شناخت اقصای مختلف جوانان حائز اهمیت است. در بخش آشنایی با الگوی توسعه و توصیف سیاستهای اقتصادی جهت دستیابی جوانان به فرصت‌های شغلی برابر شفاف کردن وضع موجود ما را یاری می‌دهد.

نقش مشارکت عمومی در توسعه

ضرورت زمینه‌یابی اشتغال جوانان در همه ابعاد در تحقق توسعه مستقل حائز اهمیت است. توسعه مستقل، چنان

دگرگونی اقتصادی، اجتماعی فرهنگی، سیاسی، کمی، مادی و معنوی در جامعه ایجاد می‌کند که ضمن قطع وابستگی‌های گوناگون به خارج، جریان خروج و فرار سرمایه‌ها و مغزها را از کشور، به جریان انباشت سرمایه (بویژه صنعتی) و مغز (بویژه تولیدکنندگان دانش و فن) در داخل تبدیل می‌کند و می‌تواند کشور را در جرگه کشورهای توسعه یافته جهان قرار دهد. و این میسر نمی‌شود مگر با شناخت دقیق از وضعیت جمعیت و نیروی انسانی و بهره‌برداری از همه نیرویهای انسانی بالقوه از طریق برنامه‌ریزی و ارائه الگوی توسعه مناسب. در دستیابی به بهره‌وری نیروی انسانی تعیین جایگاه نهادها و بخش‌های مختلف حائز اهمیت است. باید مجموع اقتصاد ایران را در ارتباط متقابل بخش‌ها در نظر گرفت، به عبارتی یک الگوی کلی و عام رشد و توسعه اقتصادی مستقل است که می‌باید جایگاه تولیدکنندگان اعم از دولتی، تعاونی و خصوصی در بخش‌های کشاورزی، صنعت و معدن و خدمات را مشخص می‌کند.

هدف الگوی توسعه مستقل باید رفع نیازهای انسان در جریان رشد و تکامل، همراه با از میان برداشتن وابستگی صنعتی، علمی و تکنولوژیکی، با مشارکت و نظارت همه جانبه مردم در کلیه امور سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، نظامی و فرهنگی باشد.

از آنجا که توسعه اقتصادی جهان سوم باید امری آگاهانه و برنامه‌ریزی شده باشد و تجربه چند قرن زیرسلطه بودن توسعه خود به خودی را در شرایط سلطه انحصارات خارجی بر کشورهای توسعه نیافته آشکار می‌سازد دخالت دولت به عنوان عامل اساسی می‌تواند در توسعه رهایی بخش با آشکار شود.

اما به دلیل عقب ماندگی‌های تاریخی به ویژه در زمینه‌های مختلف اقتصادی و

به دلیل عقب ماندگی‌های تاریخی به ویژه در زمینه‌های مختلف اقتصادی و وجود ساختارهای اقتصادی مبتنی بر تولید و توزیع خرد و خود مصرفی در صنعت و خدمات و خصلت بخش کشاورزی، دولت به ویژه در جهان سوم نمی‌تواند و نمی‌باید همه امور اقتصادی را منحصر به خود می‌سازد. استفاده از نظام تعاونی و فعالیت بخش خصوصی کنترل شده، می‌تواند ضامن تحقق اهداف توسعه به شمار آید در این مورد تفکیک مالکیت از سازماندهی و مدیریت کار، می‌تواند راهگشا باشد.

وجود ساختارهای اقتصادی مبتنی بر تولید و توزیع خرد و خود مصرفی در صنعت و خدمات و خصلت بخش کشاورزی، دولت به ویژه در جهان سوم نمی‌تواند و نمی‌باید همه امور اقتصادی را منحصر به خود می‌سازد. استفاده از نظام تعاونی و فعالیت بخش خصوصی کنترل شده، می‌تواند ضامن تحقق اهداف توسعه به شمار آید در این مورد تفکیک مالکیت از سازماندهی و مدیریت کار، می‌تواند راهگشا باشد.

نکته محوری در گزینش و اجرای هرگونه الگوی توسعه‌ای نقش مردم در اتخاذ تصمیم، اجرا و نظارت در آن و بالاخره منتفع شدن از آثار توسعه است. دخالت مردم در امور تشکیل تعاونیها به عنوان پشتیبان قدرتمندی برای دولت‌های

کشورهای توسعه نیافته محسوب می‌شود. نقش مردم به عنوان مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان نیز مطرح است که سرنوشت الگوی توسعه را در نهایت تعیین می‌کند. مردم باید با کار سخت و خودداری از مصرف و در واقع کار با پاداش متناسب با توجه به انگیزه‌های اجتماعی در تحقق الگوی توسعه انتخابی کوشش کنند. در غیراینصورت علاوه بر بالا رفتن هزینه اجرای طرح‌ها و در نتیجه متوقف شدن اجرا و یا کاهش تعداد آنها، بیگانگی نسبت به اهداف توسعه و کشانده شدن به فضای پرتنش جستجوی حداکثر سود فردی مطرح می‌شود که غایت آن اقتصاد وابسته است. به این ترتیب دولت‌های کشورهای توسعه نیافته راه دیگری ندارند جز اینکه برای مردم و همراه مردم، توسعه را تحقق بخشند. و هر حرکتی در جهت توسعه بدون حمایت، مشارکت و نظارت مردم، کار را به بیراهه می‌کشاند.

با اثبات مسئولیت دولت در ارائه الگوی توسعه با دخالت و حضور مردم؛ ارائه سیاست اقتصادی و تدوین نظام برنامه‌ریزی جهت به حداکثر رساندن بهره‌وری نیروی انسانی خصوصاً جوانان مسئله اجتناب‌ناپذیری است. در این میان شناخت معضلات و احیاناً سیاستهایی که اصل ایجاد شغل را با تکیه بر تواناییها و استعدادهای جوانان دچار انحراف نموده است حائز اهمیت است نگارنده این مختصر بنا ندارد به طرح مشکلات شغلی جوانان بپردازد لیکن یکی از موارد آن بعنوان مثال طرح می‌شود:

یکی از مهمترین این معضلات پدیده بیکاری لوکس است. ظهور پدیده بیکاری تحصیل کرده‌ها در اکثر کشورهای در حال توسعه، گسترش کمی و وسیع نظام آموزشی بویژه در سطوح بالاتر را زیر سؤال می‌برد، به طوری که مشکل می‌توان چه از نظر اجتماعی و چه از نظر اقتصادی آن را برحسب تخصیص بهینه منابع توجیه کرد. با فزونی عرضه بر تقاضای فارغ‌التحصیلان، تحصیل کرده‌ها مجبورند مشاغل را بپذیرند که سطوح تحصیلی پایین تری را طلب می‌کند به این ترتیب، مدرک شرط به دست آوردن شغل می‌شود و نه مهارت و آموزشی که فرد کسب کرده است.

مسئله زمانی حادتر می‌شود که بزرگترین استخدام کننده فارغ‌التحصیلان نظام آموزشی، دولت است. و مدرک گرایی بعنوان معضل جدید در گزینش‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد. حال سؤال این است باتوجه به ظرفیت محدود پذیرش و ورود به بخش دولتی و محدودیتهای بیشماری که جوانان، پیش‌رو دارند از جمله نداشتن مهارتهای خاص، ابزار و سرمایه چگونه می‌توان مشکل بیکاری را برای قشر عظیمی که به شکلی یا از دبیرستان و یا از دانشگاه فارغ‌التحصیل شده‌اند حل کرد.^۷

ملاحظات در مورد جوانان در برنامه‌ریزیهای آتی

در برنامه‌های ارائه شده از آقای خاتمی ریاست محترم جمهور بخش جوانان دارای اهمیتی ویژه‌ای بوده است. در این قسمت ملاحظات برنامه‌ای در مورد جوانان ذکر می‌شود.

۱- تامین شرایط دسترسی برابر جوانان در نقاط مختلف کشور به امکانات علمی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی با اولویت تامین فرصت آموزشهای عمومی و عالی و اشتغال مناسب و مقابله با تبعیض و

قطبی شدن جامعه در بهره‌مندی از منابع عمومی.

۲- تخصیص عادلانه امکانات و منابع به مناطق مختلف کشور و بخشهای گوناگون اقتصادی اجتماعی با اولویت بهره‌مندی جوانان مناطق مستعد و محروم.

۳- حمایت و تاکید بر فراهم‌سازی امکانات و نیز بهره‌مندی عادلانه نوجوانان و جوانان دختر از امکانات آموزشی، علمی، فرهنگی، ورزشی، رفاهی و تفریحی.

۴- تنوع بخشی به عرصه‌های اشتغال جوانان در سرمایه‌گذاریهای تولید و نیز تلفیق کار و آموزشهای فنی حین کار در طرحهای عمرانی، کشاورزی، صنعتی، خدماتی و زیربنایی با سهم اشتغال‌زایی بالا.

۵- پیاده‌سازی طرح اشتغال مناسب حین تحصیل برای دانشجویان و دانش‌آموزان کار و دانش برای تأمین اقتصادی مخارج تحصیل و آماده‌سازی برای حضور توانمند پس از اتمام تحصیلات در فضای کار و توسعه

۶- قانونمند کردن حضور جوانان در بازارهای کار خارج از کشور به صورت مدیریت شده و تجهیز آنان به آموزشهای فنی حرفه‌ای برای احراز مناصب فنی، اقتصادی پیشرفته در این بازارها و حمایت همه جانبه از حقوق آنان در خارج از کشور.

۷- اعمال سیاستهای آموزش مستمر حین کار برای افزایش مهارتها و موقعیت اجتماعی نیروی کار جوان در واحدهای تولیدی و خدماتی.

۸- اعمال مقررات ویژه برای مراقبت از حقوق جوانان شاغل و جلوگیری از استثمار آنان

۹- فراهم‌سازی حضور و مشارکت هرچه بیشتر سازمان یافته و قانونمند دانش‌آموزان و دانشجویان در فعالیتهای اجتماعی دانش‌آموزی و دانشجویی.

۱۰- طراحی برنامه بلند مدت تأمین

مسکن جوانان از طریق اعمال سیاستهای پولی نظیر پس‌انداز بلند مدت مسکن و حمایتهای اجتماعی و اعمال الگوهای مسکن مناسب و ارزان قیمت.

۱۱- توجه ویژه به فراهم‌سازی زمینه فعالیت جوانان در عرصه‌های گوناگون ورزشی، فرهنگی و هنری و حمایت مالی اجرایی از ورزش و فعالیتهای فرهنگی، هنری مدارس و مراکز آموزش عالی و فعالیتهای جوانان در محلات و مناطق مختلف روستایی و شهری.

۱۲- تنوع بخشی به اوقات فراغت جوانان با تاکید بر فراهم‌سازی بر سفر ارزان آنان و ترویج کتابخوانی و مسابقات علمی - فرهنگی - تفریحی و حمایت از تشکلهای اجتماعی - فرهنگی - هنری، علمی جوانان

۱۳- حمایت ویژه از بازپروری جوانان آسیب دیده اجتماعی و مراقبت از آنان در نظام قضایی

۱۴- اعمال سیاستهای فرهنگی - اقتصادی اجتماعی در حمایت از تسهیل ازدواج جوانان و برقراری مقررات ترویجی و ترجیحی

نتیجه‌گیری

باتوجه به بررسی اجمالی و نتایج بدست آمده در این مقاله، مسلم است تداوم الگوی رشد و توسعه سرمایه‌داری، علاوه بر رنج‌ها و بی‌عدالتی‌های بی‌پایان آن برای مردم به دلیل دست نیافتن به نتیجه مشابه در کشورهای توسعه یافته سرمایه‌داری، ممکن نیست، همچنین دولتی شدن کلیه فعالیت‌های اقتصادی نیز علاوه بر تحمیل رنج بسیار به بخش قابل توجهی از مردم، نمی‌تواند پذیرفتنی باشد. به این ترتیب انجام امور اقتصادی در کارگاهها می‌تواند توسط مردم در قالب تعاونی‌ها انجام پذیرد.

جمع‌بندی مطالب مطرح شده ملاحظات

ذیل را بدست می‌دهد:

- ۱- تثبیت و گسترش کمی سیاستهای مشارکت اقتصادی مربوط به ایجاد شغل در قالب تعاونی
- ۲- افزایش نرخ مشارکت فعالیت اقتصادی زنان
- ۳- ارائه تمهیداتی جهت گسترش دامنه اشتغال به زیر سن ۱۸ قبل از اتمام دوره متوسطه (اشتغال حین تحصیل)
- ۴- افزایش بهره‌وری قشر شاغل جوانان با شناسایی معضلات و مشکلات
- ۵- جمعیت جوان و بزرگسال (طبقه شاغل) در مراکز پیشرفته و یا مناطق کارگاهی کشور نسبتاً زیاد است و در نقاط عقب افتاده کودکان و پیران در اکثریت می‌باشند. بنابراین نقاط عقب افتاده نه تنها از درآمد کم بلکه از وابستگی جمعیت زیاد غیرفعال خود به گروههای جمعیت فعال متأثر گشته و رکود قابل ملاحظه‌ای در آنها مشهود است. لذا در برنامه‌ریزیها نه تنها تراکم بلکه ساختمان جمعیتی باید مورد ملاحظه قرار گیرد و با شناخت علت و معلول تراکم جمعیت جوان در مناطق کارگاهی از مهاجرت این قشر جلوگیری نمود.
- ۶- شناسایی تعاونی‌های خاص جوانان با توجه به سیاستهای آتی از جمله
- ۱- تعاونی (اشتغال حین تحصیلی) ۲- تعاونی کارگران خارج از کشور ...

پانویسها

- ۱- جغرافیایی جمعیت ایران، دکتر علی اصغر نظری ۱۳۶۸
- ۲- دکتر غلامعلی فرجادی - برنامه و توسعه، شماره ۳، ۱۳۷۱
- ۳- شامل استخراج معدن، صنعت، آب و برق، گاز و ساختمان
- ۴- اطلاعات پنجشنبه ۱۶ مرداد ۱۳۷۶
- ۵- اطلاعات پنجشنبه ۱۶ مرداد ۱۳۷۶
- ۶- الگویی برای توسعه اقتصادی ایران - دکتر ابراهیم رزائی ۱۳۷۰
- ۷- دکتر غلامعلی فرجادی - برنامه و توسعه - شماره ۳ - ۱۳۷۱

منابع و مأخذ:

- ۱- روزنامه اطلاعات پنجشنبه ۱۶ مرداد ۱۳۷۶

- ۲- دکتر غلامعلی فرجادی - برنامه توسعه - شماره ۳ - ۱۳۷۱
- ۳- الگویی برای توسعه اقتصادی ایران - دکتر ابراهیم رزائی ۱۳۷۰
- ۴- جغرافیایی جمعیت ایران - دکتر علی اصغر نظری ۱۳۶۸
- ۵- سرشماری عمومی نفوس - مرکز آمار ایران ۱۳۷۵
- ۶- جوانان در برنامه‌های در خاتمی - منتشر شده از طرف جمعی از کارگزاران دیدگاهها، مواضع، راهبردها و اولویت‌ها در برنامه کلان توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی رئیس جمهور منتخب جناب آقای خاتمی - ویژه هفتمین دوره انتخابات ریاست جمهوری
- مجموعه شماره ۸۲ ستاد - سازمان امور اداری و استخدامی کشور - ستاد مرکزی بررسی و اجرای برنامه اصلاحات اداری - تیر ماه ۱۳۷۶

بقیه از صفحه ۳۳

بوده است و از کل ۲۵۷۳ طرح تصویبی، تعداد ۱۲۰۸ طرح معادل ۴۷ درصد در مناطق محروم اجرا می‌شود. نسبت طرح‌های تصویبی به طرح‌های درخواستی معادل ۷۵/۳ درصد بوده است که تعداد ۱۵۲۷ طرح معادل ۴۲/۷ درصد آن مربوط به طرح‌هایی است که ایثارگران قصد اجرای آن را در مناطق محروم داشته‌اند و از این تعداد ۱۲۰۸ طرح معادل ۷۹ درصد مورد تصویب نهایی قرار گرفته است.

حضور ایثارگران در طرح‌های جدید وزارت تعاون نیز مبین گستردگی حضور این عزیزان در فعالیت‌های مختلف اقتصادی می‌باشد. در این راستا می‌توان از تصویب تعداد ۱۵ طرح مربوط به مدارس غیرانتفاعی و ۲۳ طرح مربوط به طرح‌های صید میگو که در ردیف طرح‌های مصوب سال ۱۳۷۵ قرار دارند. به عنوان طرح‌های نمونه نام برد.

اشتغالزایی طرح‌های متقاضی استفاده از تسهیلات بانکی تعاونی‌های دارای اعضای ایستارگر طی پنج ساله (۱۳۷۱-۱۳۷۵) ۱۰۲/۶۲۷ نفر و تعداد شاغلین طرح‌های تصویبی ۵۸۶۰۶ نفر معادل ۵۶ درصد اشتغالزایی طرح‌های متقاضی استفاده از تسهیلات بانکی بوده است.

ایجاد فرصت‌های شغلی برای ایثارگران طی سال‌های مورد بررسی نشان می‌دهد که این شاخص از سال ۱۳۷۱ لغایت ۱۳۷۵ از رشد مناسب برخوردار بوده است، این رشد از سال ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۵ بیش از ۱۱۷ درصد بوده است. جدول زیر توزیع اشتغال طرح‌های تعاونی تولیدی ایثارگران را در سنوات (۱۳۷۱ - ۱۳۷۵) نشان می‌دهد.

بقیه از صفحه ۱۴

صنعت الکترونیک بخشی از مونتاژها را می‌شود به خانواده‌ها واگذار بکنیم، این لازم ست بین وزارتخانه‌های مختلف و مشخصاً وزارت تعاون، وزارت صنایع، سازماندهی شود و یا با اشتراک هم‌دیگر انجام بگیرد.

برای جناب آقای حاجی که مسئولیت این وزارتخانه را بعهده گرفته‌اند و از برادران خوب و توانمند کشور هستند و همینطور شما برادران و خواهران خوب و عزیز در ادامه این راهی که بعهده گرفته‌اید آرزوی موفقیت می‌کنم، کار هم بسیار کار لذت‌بخشی است، یعنی وقتی شما مثلاً به یک سال گذشته تان نگاه می‌کنید، می‌بینید که برای ۶۰/۱۰۰۰ هزار جوان یا غیرجوان، (بعضاً اشخاصی هم هستند که جوان نیستند سنی از آنها گذشته)، شغل ایجاد کردید، همان نظراتی را که جناب آقای سرحدی‌زاده اشاره کردند، فقر کفر می‌آورد، فقر چیز بسیار بدی است، وقتی نگاه می‌کنید که این فقر را از این خانواده‌ها از ۶۰/۱۰۰۰ خانواده زائل کردید، انصافاً انسان فرحناک و شادمان می‌شود و اگرچه راه پر پیچ و خم و شاید سختی را در پیش داشته باشید، ولی هیچ کار با ارزشی بی‌مسئله بدست نمی‌آید، بقول مرحوم شهید بهشتی:

«بهشت را به بهاء بدهند، نه به بهانه»

والسلام علیکم ورحمة الله